

**СТРАТЕГІЯ НАРАТУВАННЯ ВІЙНИ Й ГОЛОКОСТУ
В ОПОВІДАННІ В. ЧЕРЕДНИЧЕНКО
«Я – ЩАСЛИВА ВАЛЕНТИНА»**

Тривала відлученість України від європейського нарративу подій 1939–1945 років, поширення радянського офіційного мілітарного дискурсу при одночасному витісненні та ігноруванні національного досвіду переживання тих подій, активне просування міфів про «Велику вітчизняну» і сьогодні спричиняє дражливість теми Другої світової війни. Важливим у таких умовах є формування власної стратегії показу воєнних подій на території нашої країни, зокрема, укладання літературного канону без спричиненого тоталітарною ідеологією викривлення.

За словами І. Захарчук, яка досліджувала художню прозу про Другу світову війну, «завдання полягає в тому, щоб ці канони розмежувати, описати та витворити нову шкалу ціннісних орієнтацій» [1, с. 24].

У зв'язку з цим доречною бачиться наша увага до оповідання В. Чередниченко «Я – щаслива Валентина» (1946) із точки зору реалізованого в ньому наратування війни. Хоча нині різні аспекти доробку авторки почали досліджуватися Т. Бледних, М. Сулимою (історико-біографічна проза), О. Вісич (драматургія), О. Галичем (щоденники), Н. Зайдлер (твори для дітей), Н. Ковальчук (жанрово-стильові модифікації прози), Л. Коломієць, О. Костенко (художні переклади), назване оповідання лише принагідно згадувалося в контексті біографії і творчості письменниці.

Попри те, що показ війни та повоєнного часу в ньому певною мірою відповідає радянському мілітарному нарративу, патернами якого є, з одного боку, єдність фронту і тилу, підкреслення багатонаціональності радянського війська, романтизований пафос, що виявляється в гаслах на кшталт «За наших сталінських командирів», «За переможну Червону Армію» тощо, твір демонструє й невідповідність офіційним стратегіям.

По-перше, на себе звертає увагу україноцентричність твору, хоч його головна героїня лікарка Валентина знаходиться за тисячі кілометрів від рідної землі, перебуваючи окупацію десь у сибірському шпиталі. Походження своїх персонажів авторка виводить то від реального історичного роду київських міщан Балик, то від гетьмана Многогрішного, то робить їх нащадками старовинного козацького роду. В. Чередниченко, як znana на той час авторка художніх творів на історичну тематику, і своїх героїв наділяє любов'ю до минулого, актуалізуючи в пам'яті історичний та літературно-етнографічний журнал к. XIX – поч. XX ст. «Київська старовина» та його засновника В. Антоновича, або показує їх хранителями локальних родинних історій.

По-друге, невід'ємним складником Другої світової війни в оповіданні «Я – щаслива Валентина» є показ Голокосту без замовчування його етно-національної зумовленості та травматичного впливу. Дружина Валентинового брата Рахіль втрачає в Бабиному Яру п'ятнадцять членів своєї родини, а сама від переживання позбувається здатності говорити й розуміти будь-яку мову, крім рідної єврейської. Сумнозвісне урочище на околиці Києва хоч і було чи не єдиним легалізованим радянською владою місцем пам'яті, але в українській прозі повоєнного часу твір В. Чередниченко майже чотири десятиліття залишатиметься єдиним, де про нього згадуватиметься.

Третьою ознакою, що виділяє аналізоване оповідання, є показ війни з евакуаційної перспективи, яка в радянській літературі не була поширеною, оскільки болючою була сама тема евакуації. Через відсутність спланованих дій влади, байдужість до долі пересічних громадян, вибіркоче вивезення кваліфікованих спеціалістів та стратегічних об'єктів, матеріальних і культурних цінностей, нищення інфраструктури, яка могла дістатися ворогові, та інші проблеми розмова про евакуацію тривалий час була небажаною не лише в художньому, але й науковому чи суспільному дискурсах. В оповіданні В. Чередниченко, з одного боку, через злагоджену роботу шпиталю показано «наближення перемоги» працівниками тилу, а з іншого, доля київських євреїв унаочнює больові точки цього процесу. Імовірно, вибір такого

ракурсу подій війни зумовлений власним евакуаційний досвідом письменниці, яка працювала в шпиталі та на радіостанції ім. Т. Шевченка Українського радіокомітету, що тоді перебував у Саратові.

Жіночий досвід переживання війни, представлений в оповіданні, – це ще одна його відмітна риса. З одного боку, виснажлива праця Валентини в шпиталі, обмеженість побутових умов, одноосібна відповідальність за дітей та батьків, поки чоловік-хірург знаходиться на фронті, є узвичаєною практикою показу війни, коли тягар життя лягав на жіночі плечі. Проте В. Чередниченко акцентує в образі Валентини не лише роль трудівниці тилу, а й коханої, дружини: «Яка ж справді я щаслива, бо можу працювати і любити, бо я – жива» [2, с. 127]. Шість фрагментів щоденникових записів, – з вересня 1941 року по червень 1945 року, накреслюють образ жінки, котрий не вкладається в його соцреалістичні виміри передусім гіпертрофованістю внутрішнього переживання подій, сентиментальністю, екзальтованістю, меланхолійністю.

Оповідання В. Чередниченко «Я – щаслива Валентина», піддане критиці в період «ждановщини» за патріархальщину, перебільшення інтересу до старовини, націоналістичний флер та ігнорування справжніх інтересів радянської людини [див.: 3], демонструє закладання стратегії зображення Другої світової війни і Голокосту, відмінної від офіційного мілітарного нарративу, який буде сформовано в радянській літературі. Сьогодні воно є цікавим у контексті формування вітчизняної політики пам'яті про суспільно-політичні та воєнні катаклізми минулого.

Література

1. Захарчук І. Друга світова війна: досвід історії – досвід літератури. *Слово і Час*. 2007. № 6. С. 15–24.
2. Чередниченко В. Я – щаслива Валентина. *Вітчизна*. 1946. № 2. С. 110–127.
3. Кисла Ю. Сталінські спектаклі віри, або як дисциплінували українських письменників у повоєнні роки. *Дивослово*. 2020. № 6. С. 46–56.